

Биковець Л. Л.*

ВПЛИВ РУХІВ ПАЛЬЦІВ РУК НА РОЗУМОВИЙ ТА МОВЛЕННЕВИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ

У статті висвітлено вплив мануальних рухів на мовленнєвий розвиток дитини, описано шляхи й засоби розвитку дрібної моторики малюків протягом дошкільного віку.

Про те, що мануальні (ручні) дії дитини мають особливий вплив на її розвиток, було відомо ще до нашої ери. Давні медики знали, що за насиченістю акупунктурними точками й зонами кисть не поступається вуху чи стопі.

Як виявилось, рухи пальців рук філогенетично тісно пов'язані з мовленнєвою діяльністю, адже першою формою спілкування первісних людей були жести; особливо важливу роль у цьому відіграла рука – вона дала можливість шляхом вказівних, оборонних, окреслювальних, погрозливих та інших рухів розвинути ту первинну мову, за допомогою якої люди спілкувалися.

Пізніше жести стали поєднуватися з вигуками, різними викриками. Пройшли тисячоліття до розвитку словесної мови, але вона протягом довгого часу залишалася тісно пов'язаною з жестикуляційною мовою.

Руки пальців рук у людей вдосконалювались із покоління в покоління, оскільки люди виконували руками все більш тонку та складну роботу. У зв'язку з цим відбувалося збільшення площі рухової проекції кисті руки у людському мозку, тобто розвиток функції руки та мовлення в людей йшли паралельно, у взаємодії.

Аналогічно відбувається розвиток мовлення дитини. Спочатку розвиваються дрібні рухи пальців рук, потім з'являється артикуляція складів; усе наступне вдосконалення мовленнєвих реакцій перебуває у прямій залежності від ступеня тренування рухів пальців.

Усі вчені, які вивчають діяльність дитячого мозку, психіку дітей, відмічають великий стимулюючий вплив функції руки. Важливість цих функцій доводять дослідження І. М. Сеченова, І. П. Павлова, А. А. Ухтомського, В. П. Бехтерева та інших [1; 2]. Не так давно в Японії було виявлено, що діти, які змалечку сиділи за комп'ютером і вчилися писати за допомогою клавіатури, перестали розмовляти. Учені вбачають

---

* © Биковець Л. Л.

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

причину в тому, що набір тексту на клавіатурі впливає зовсім не на ті точки руки, які мають зв'язок з відповідальними за розвиток мови зонами мозку. А без стимуляції вони не розвиваються. Виявилось, що писання кульковою ручкою й малювання олівцем не є застарілими і непотрібними заняттями.

Формування правильної вимови у дітей – це складний процес, дитині потрібно навчитися керувати своїми органами мовлення, сприймати звернене до неї мовлення, здійснювати контроль за мовленням інших та власним. У роботі з дітьми (а особливо з тими, які вже мають порушення мовлення) велику увагу необхідно приділяти розвитку функції дрібних м'язів рук. Рухи рук тісно пов'язані з мовленням, вони є одним з факторів його формування. Пізніше на основі спеціально проведених дослідів було висунуто думку про те, що рухи пальців рук стимулюють розвиток центральної нервової системи і прискорюють розвиток мовлення дитини. Дрібна моторика рук пов'язана з розвитком певних ділянок головного мозку, які відповідають за формування багатьох психічних функцій. В. Сухомлинський справедливо стверджував, що розум дитини знаходиться на кінчиках її пальців [1]. Дослідження вчених підтвердили зв'язок інтелектуального розвитку з пальцевою моторикою.

Метою статті є висвітлення шляхів й засобів розвитку дрібної моторики малюків протягом дошкільного дитинства.

У процесі діяльності м'язи рук виконують три основні функції: органів чуття, органів пізнання, акумуляторів енергії (і для самих м'язів, і для інших органів). Якщо дитина торкається якогось предмета, то м'язи й шкіра рук у цей час «учать» очі й мозок бачити, сприймати дотиком, розрізняти, запам'ятовувати. На основі обстеження дітей була виявлена закономірність: якщо розвиток рухів пальців рук відповідає віку, то й мовленнєвий розвиток – у межах норми, якщо розвиток рухів пальців рук відстає, то затримується й мовленнєвий розвиток, хоча загальна моторика при цьому може бути нормальною.

Мовлення вдосконалюється під впливом кінестетичних імпульсів від пальців рук. Звичайно у дитини, яка має високий рівень розвитку дрібної моторики, уміє логічно міркувати, формування активної

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

дитячої мови знаходиться на достатньому рівні, рідше зустрічаються порушення звуковимови. Тому тренування рухів пальців і кисті рук є найважливішим чинником, що стимулює мовленнєвий розвиток дитини, сприяє покращенню артикуляційних рухів, підготовці руки до письма й, що не менш важливо, є потужним засобом, що стимулює працездатність кори головного мозку, стимулює розвиток мислення дитини.

Тренування рухів пальців рук дітей покращує не тільки рухові можливості дитини, а й розвиток психічних і мовленнєвих навичок. У свою чергу, формування рухів руки тісно пов'язано з розвитком рухового аналізатора й зорового сприймання, різних видів чутливості, просторового орієнтування, координації рухів та ін.

Рівень розвитку дрібної моторики – один із показників інтелектуальної готовності до шкільного навчання. Недарма в багатьох школах України існують так звані співбесіди, тестування, під час яких серед інших завдань дитині пропонуються завдання на визначення рівня розвитку дрібної моторики. Дитина, яка має високий рівень розвитку дрібної моторики, уміє логічно мислити, у неї достатньо розвинуті пам'ять, увага, зв'яже мовлення.

Недостатній розвиток зорового сприймання, уваги та, зокрема, дрібної моторики, призводить до виникнення негативного ставлення до навчання.

Саме тому робота з розвитку дрібної моторики повинна починатися задовго до вступу до школи. Розвивати моторику потрібно починати практично із самого народження. Годуєте ви малюка, укладаєте його спати, або ж бавите в моменти його неспання, тихенько чіпайте його пальчики, легенько потягуйте, здійснійте кожним кругові рухи. Цей своєрідний масаж і є тренуванням дрібної моторики в дитячому віці.

У новонародженого пальчики ще стиснуті в кулачок. З віком він їх, звичайно, розтисне, але у ваших силах йому в цьому трохи допомогти. Гладьте його долонькою свої обличчя і волосся, нехай він чіпає ваш ніс і губи. Вкладайте йому в ручку різні предмети з різною фактурою – гумові іграшки, хутряні м'ячики і т.д.

До 3-4 місяців координація малюка розвивається настільки, що він вже може сам захоплювати предмети. Він тягне свої рученята до всього, що тільки потрапляє в його поле зору, – брязкальця, яскраві іграшки тощо.

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

На цьому етапі корисно вчити дитину натискати ручками на кнопки або клавіші. Найкраще для цього підійде маленьке піаніно: маляті буде цікаво натиснути на клавішу, й у відповідь на свій рух отримати звук. Спочатку це можуть бути просто удари по клавішах.

З 6 місяців для зміцнення м'язів долонь учить дитину зачісуватися ручками без гребінця. Просто візьміть дитячу ручку, підніміть вгору і плавно рухайте нею вздовж голови вперед і назад, наче малюк гладить себе. Це корисно тим, що при виконанні цієї вправи задіяні м'язи плечового поясу, долонь, пальців. У цьому віці дуже корисно між долонь дитини круговими рухами катати волоський горіх по 3-4 хвилини. У 7-8 місяців маленький дослідник навчається ламати, розбирати іграшки, шуміти предметами і плескати в долоні. Потрібно давати дитині в руки великі яскраві іграшки, потім більш дрібні, для того щоб вона їх перебирала. Так само для розвитку тонкої моторики руки завжди підійдуть всенародно улюблені ігри «Сорока-білобока», «Ку-ку», «Коза-рогата».

Близько 10 місяців дитя починає перевертати все, що потрапляє під руку і висипати вміст на підлогу. Удосталь натішившись, у кінці першого року дитина нарешті починає використовувати предмети за їх прямим призначенням: з ложки їсти, а по телефону набирати номер і розмовляти. Можна купити їй іграшковий телефон, щоб вона вчилася натискати на різні кнопки. Потрібно починати вчити дитину тримати ложку й чашку, знайомити її з олівцем і вчити малювати каракулі. У цьому віці цікаві не тільки спеціально призначені іграшки, а також усілякі мамині баночки, сумочки і косметички. Тому потрібно підготувати спеціальні баночки, які по-різному відкриваються й закриваються, гаманці або сумочки з різними кнопками та застібками, подбавши про їх чистоту, бо малюк усе пробує «на зуб».

Щоб розвинути пальчики дитини, достатньо 5-10-хвилинних вправ, але вони повинні бути регулярними. Корисні такі заняття, як плетіння, ліплення з пластиліну, ігри з конструктором, мозаїкою, розривання паперу на частини, малювання олівцями, фарбами (пальчиками, пензликом). У цьому віці малюки намагаються бути корисними мамі, тому, щоб зацікавити свого малюка, потрібно попросити його допомогти вам перебрати різнокольорову квасолю, яку ви попередньо

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

змішали. Той же фокус можна проводити з горохом, горіхами. Можна запропонувати дитині ложечкою пересипати цукор або манку з однієї чашки в іншу. Якщо це буде для неї важко, нехай перекладає ручками квасолю або горох з однієї тарілочки в іншу.

Коли малюку виповнилося півтора року, можна ставити перед ним більш складні завдання: застібання ґудзиків, зав'язування і розв'язування вузлів, переливання води з ємкості з вузькою шийкою в ємкість з широкою шийкою. Корисним буде виловлювання іграшок з коробки, яка заповнена крупою, піском, насінням.

Чим більше вміє малюк, тим більше перед батьками відкривається можливостей його розвивати. І, звичайно ж, не варто забувати про улюблені потішки. Розповідаючи їх, навчіть дитину по черзі загинати пальчики:

Цей пальчик в ліс пішов,
Цей пальчик гриб знайшов,
Цей пальчик зайняв місце,
Цей пальчик ляже тісно,
Цей пальчик багато їв,
Тому і став товстим.

Класикою жанру вважається й веселий віршик про сім'ю:

Цей пальчик – дідусь,
Цей пальчик – бабуся,
Цей пальчик – татко,
Цей пальчик – матінка,
Цей пальчик – Миколка (Оленка, Іринка та ін.)

У наступній потішці завдання трохи ускладниться. Замість простого загинання пальчиків по черзі треба з'єднати великий палець із кожним пальчиком:

Пальчик-хлопчик, де ти був?
З цим братиком в ліс ходив.
З цим братиком борщ варив,
З цим братиком кашу їв.
З цим братиком пісні співав!

Частіше грайте з дитиною в м'яч - це дуже цінний тренажер для ручок. М'ячем можна вибивати іграшки, поцілювати в корзину, катати по прямій, кидати знизу вгору, назад, грати у футбол.

Корисно гратися із сипучими матеріалами, наприклад, з піском. Але якщо за вікном зима чи дощ, то

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

похід в пісочницю можна замінити грою з крупами, макаронами, намистинками. Їх можна пересипати, перекладати руками або ложкою, засовувати через вузькі шийки в пляшки та банки, розкладати в комірочки для яєць. Слід уважно пильнувати за дитиною під час цих занять. Якщо наявна тенденція засовувати дрібні предмети в рот або в ніс, слід утриматися від гри. Нехай малюк грає під вашим наглядом. Самостійно він буде освоювати більш безпечні речі.

Малювання в цьому віці зводиться до того, щоб, крім довільних ліній, малюк вчився домальовувати найпростіші відсутні елементи намальованої вами картини. Наприклад, у двох чоловічків або звірятко полетіли повітряні кульки, а малюкові потрібно їх поєднати – «прив'язати» ниточками. Бажано, щоб ниточки вже були намальовані блідим кольором, щоб дитині було зрозуміло, що і як малювати. Можна запропонувати їй домалювати дощик, який ллється з хмаринки, промінчики сонця, волосся людини, стеблинки квіточок, «походити» пензликом з темною фарбою по білому снігу (аркушу паперу). Можна намалювати хвилі в морі і запропонувати малюкові домалювати їх іще.

Завжди цікаво пограти в «хованки» на папері. Для цього можна намалювати або наклеїти наліпки, наприклад, вовка та зайчика. Зайчик дуже боїться вовка, і малюкові потрібно його заховати – зафарбувати якомога густіше, щоб вовк його не знайшов. Ховати можна що завгодно: дитину від мух, зайчика від мисливця і т.д.

Потрібно звернути увагу, що навіть у побуті можна розгледіти чимало цікавих і корисних варіантів вправ для розвитку дрібної моторики. Наприклад, у вас розсипалися намистинки або крупа. Не поспішаючи прибирати, потрібно покликати на допомогу свого малюка, нехай потренується їх збирати. Так само при нагоді можна залучити його зібрати з підлоги смітинки, відкрити поштову скриньку ключем, змотати нитки в клубок, начистити взуття губкою, витерти пил, перегорнути сторінку книги. Слід бути терплячим до незграбних рухів – у тому й сенс ваших дій.

Після 2,5 років замість потішок потрібно починати розучувати вправи для пальчиків. Можна показати дитині, як за допомогою 5-10 пальців можна зобразити багато чого цікавого: вказівний і середній пальці

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

«бігають» по столу – це людина, а якщо з кулачка показати вказівний палець і мізинець, то виїде коза. Тут уже дорослий може придумувати різні всілякі сюжети пальчикових ігор, згадуючи, як у дитинстві грали з тінню на стіні, показуючи пальцями собаку, зайця, лебедя. «Чоловічки» можуть бігати наввипередки, танцювати, ходити по клітинках. Малюкові також буде цікаво навчитися робити окуляри з великого і вказівного пальців обох рук. Батьки, які приділяють певну увагу вправам, іграм, різноманітним завданням на розвиток дрібної моторики та координації рухів руки, вирішують одночасно декілька проблем: по-перше, впливають на загальний інтелектуальний розвиток дитини, по-друге, покращують розвиток мовлення малюка, по-третє, готують його до оволодіння навичками письма.

Малюкам слід пропонувати вправи у спрощеному варіанті, доступні їх віку. Більш старшим дітям завдання можна ускладнювати.

Робота з розвитку дрібної моторики повинна проводитись регулярно, адже саме тоді буде досягнений вагомий ефект від цих спеціальних вправ. Завдання з розвитку рухів пальців рук повинні приносити дитині радість, не повинні викликати перевтомлення. Велике значення в цих іграх-вправах має текст. Він має бути веселим, доступним для дітей даного віку. Необхідно пояснювати значення тих чи інших рухів чи положень пальців, зацікавлювати дітей у виконанні цих рухів, створювати сприятливий емоційний настрій.

Щоб сприяти розвитку рухів пальців рук і тим самим розвивати мовлення, можна запропонувати малюкам наступні завдання: розминати пальцями пластилін, глину; катати по черзі кожним пальчиком камінці, намистинки, кульки; нанизувати намистинки на тоненьку стрічку, робити намисто; стискати та розтискати кулачки; робити м'які кулачки, які можна легко розтиснути і в які дорослий може просунути свої пальці; та міцні, які не розтиснеш; двома пальцями руки (вказівним та середнім) «ходити» по столу, спочатку повільно, а потім швидко, наче вони «біжать» (вправа проводиться спочатку правою, а потім лівою рукою); показувати окремо тільки по одному пальчику; барабанити, постукувати всіма пальцями обох рук по столу; махати в повітрі тільки пальцями, не рухаючи долонею; плескати в долоні тихо й голосно, у різному темпі; нанизувати великі гудзики на

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

нитку; нав'язувати вузлики на мотузці; застібати ґудзики, гачечки, замочки, закручувати кришки, заводити механічні іграшки; закручувати шурупи, гайки; ґрати з конструктором, мозаїкою, кубиками; малювати в повітрі; ґрати з піском, водою; малювати, розфарбовувати, штрихувати; різати ножицями.

Важливою частиною роботи з розвитку дрібної моторики є пальчикова гімнастика. Ці ігри дуже емоційні, їх можна проводити, повертаючись з дитячого садка, сидячи в черзі до лікаря, у транспорті та, звичайно, вдома. Вони дуже захоплюючі і сприяють розвитку мовлення та творчої діяльності. «Пальчикові ігри» начебто відтворюють реальність навколишнього світу – предмети, тварин, людей, їх діяльність, явища природи. У ході пальчикових ігор діти, повторюючи рухи дорослих, активізують моторику рук та мовлення.

Пальчикові ігри – це інсценування яких-небудь римованих розповідей, казок за допомогою пальчиків. Багато ігор потребують участі обох рук, що дає можливість дітям орієнтуватися в поняттях «праворуч», «ліворуч», «вгору», «вниз» і т.п. На початку та в кінці гри необхідно включати вправи на розслаблення, щоб зняти зайве напруження у м'язах. Це може бути погладжування від кінців пальців до долоні, легке потрушування, помахування руками.

Досвід показує, що рання діагностика та корекційна робота з розвитку дрібної моторики покращує не тільки рухові можливості дитини, а й розвиток психічних та мовленнєвих навичок.

Література:

1. Лішук В. Зв'язок розвитку тонких рухів пальців рук і розвитку мовлення // Дефектолог. – 2010. – № 7. – С. 3-6.
2. Момот Т. Л. Пальчиками граємо – мову розвиваємо. Бібліотека логопеда – практика – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2009. – 24 с: іл.

Біла Л. В.*

ПРОБНЕ ЗОВНІШНЄ НЕЗАЛЕЖНЕ ОЦІНЮВАННЯ – ВАЖЛИВИЙ КРОК ДО УСПІШНОГО ПРОХОДЖЕННЯ ЗНО

У статті розкривається сутність пробного зовнішнього незалежного оцінювання та його значення щодо якісної

* © Біла Л. В.